

VALETS

TENDENSER OCH INNEBÖRD

RESULTATET av de kommunala valen den 15 september är när detta skrives ännu inte slutgiltigt uträknat. Åtskilliga smärre korrigeringar av mandatsiffror kunna väntas, när poströsterna inräknas. Men själva tendensen kunna dessa »tilläggsröster» inte rubba.

Tendensen kan anges på två sätt. Dels skedde inom det borgerliga resp. det socialistiskt-kommunistiska blocket en klar förskjutning åt vänster. Dels åstadkoms en förskjutning i borgerlig riktning; den borgerliga andelen i väljarkåren ökades nämligen fullt tydligt, och denna ökning blir säkerligen än mer accentuerad genom poströsterna, vilka ju bruka gå i borgerlig favör.

Enligt de preliminära siffrorna från landstingsvalen jämte valen till stadsfullmäktige i de sex större städer, som ej delta i landsting, fördela sig de avgivna rösterna på följande sätt, varvid jämförelse göres med de definitiva siffrorna från 1942 års kommunalval och 1944 års andrakammarval.

	H.	Bf.	Fp.	Soc.-dem.	Komm.	Övriga
1942	509,984	380,852	358,183	1,453,268	170,856	18,404
1944	488,921	421,094	398,293	1,436,571	318,466	22,959
1946	468,594	446,831	506,911	1,454,283	367,897	5,260

Vid samma val voro andelarna för de olika parterna i elektoratet följande:

	H.	Bf.	Fp.	Soc.-dem.	Komm.	Övriga
1942	17,6	13,2	12,4	50,3	5,9	0,6
1944	15,8	13,6	12,9	46,5	10,3	0,7
1946	14,4	13,8	15,6	44,8	11,3	0,3

Ur allmänpolitisk synpunkt är det viktigast att fastslå att arbetarpartierna, även om de lyckats bevara majoriteten, gått något tillbaka relativt sett. Vid 1940 års val, då socialdemokraterna nådde sin kulmen, representerade de bägge arbetarpartierna, oavsett de

då ännu icke skingrade spillrorna av det socialistiska partiet, c:a 57 % av de röstande, medan de borgerliga samlade jämnt 42 %. Vid 1942 års val voro motsvarande siffror 56 1/2 % resp. 43 1/2 %. Vid 1944 års riksdagsval med dess högre valdeltagande lyckades arbetarpartierna åter höja sin andel något, till 57 % mot 43 % för de borgerliga. Vid årets val, som betecknar ett rekorddeltagande för kommunala val, är ställningen efter de preliminära uträkningarna c:a 56 % för socialiseringspartierna och c:a 44 % för de borgerliga; efter de definitiva sammanräkningarna torde de borgerligas siffra stegras till inemot 44 1/2 % mot 55 1/2 % för socialiseringslägret.

Den folkliga seger, som arbetarpartierna nu tillskriva sig i sin agitation för efterkrigsprogrammet, vilar således på lösan grund. Så stor som trögheten i den svenska väljarkåren och det svenska valsystemet är hade ingen under nu pågående högkonjunktur väntat någon mera jättelik strömkantring. Det är därför synnerligen viktigt att slå fast att socialdemokraterna i fråga om relativ andel av väljarkåren i förhållande till 1940 gått avsevärt tillbaka och i förhållande till 1944, efter all diskussion som pågått landet runt om de 27 punkterna, fått väljarunderlaget ytterligare försvagat.

Vid sidan av misstro mot socialiseringen torde ståndsförskjutningen ha motverkat arbetarpartiernas expansion. Såsom det många gånger framhållits i olika sammanhang växer den politiskt splittrade tjänstemannaklassen starkare än den politiskt likriktade kroppsarbetarklassen. Troligen kan arbetarpartiernas relativa tillbakagång på 1940-talet till en del förklaras av denna sociala strukturförändring. Allt talar för att denna yrkesförskjutning kommer att fortsätta under den närmaste framtiden och avsätta nya spår vid folkets politiska val.

Ytterligare några siffror kunna anföras:

Om partiernas röstetal vid årets kommunalval omräknas till att gälla val till andra kammaren — och rösträttsåldern blir vid nästa andrakammarval densamma som vid kommunalval — och om man därvid förutsätter samma samverkan mellan partierna i olika kretsar som nu, så skulle högern ha erhållit 35—39 mandat, bondeförbundet 36—37, folkpartiet 33—36, socialdemokraterna 105—107 och kommunisterna 16. I den nuvarande andra kammaren sitta 39 högermän, 35 bondeförbundare, 26 folkpartister, 115 socialdemokrater och 15 kommunisterna. Då mandatet i några kretsar komma att hänga på ett fåtal röster, är de inte möjligt att före uträknandet av poströsterna komma fram till några exakta tal. I några kretsar kan utgången dock inte påverkas av poströsterna. Det gäller

t. ex. Stockholms stad, där det skulle ha valts 5 höger (nu 6), 5 folkpartister (nu 3), 8 socialdemokrater (nu 10) och 4 kommunister (nu 3). Vidare skulle tämligen säkra förändringar inträffa i Stockholms län (folkpartivinst från socialdemokraterna), Östergötlands län (bondeförbundsvinst från socialdemokraterna), Blekinge län (dito), Kristianstads och Skaraborgs län (folkpartivinst från bondeförbundet), skånska fyrstads-kretsen (folkpartivinst från socialdemokraterna), Göteborgs stad (folkpartivinst från kommunisterna), Kopparbergs län (kommunistvinst från socialdemokraterna) och Gävleborgs län (bondeförbundsvinst från socialdemokraterna). I övrigt äro högermandaten på Gotland, i Dalarna och i Jämtland starkt hotade, liksom de sista socialdemokratiska mandaten i Västmanland och Västerbottens län, där de skulle tillfalla högern resp. folkpartiet. Några avgörande förskjutningar skulle emellertid inte ha åstadkommit, om årets val gällt andra kammaren. Högern skulle i det närmaste ha hållit sin ställning och i allra tursammaste fall nått status quo. Bondeförbundet skulle ha gått något obetydligt framåt och folkpartiet skulle ha blivit ungefär jämstarkt med högern och bondeförbundet. Socialdemokraterna skulle ha markerat gått tillbaka genom att förlora inemot ytterligare ett tiotal mandat utöver de 19, som partiet miste vid 1944 års val. Kommunisterna skulle ha starkt missgynnats av valsyste-met och endast nått en nettoökning av 1 mandat. Den majoritet, som står bakom de 27 punkterna, skulle sålunda ha krympt ner från 130 till 120—122 mot de borgerligas 108—110.

Landstingsvalen och stadsfullmäktigevalen i de sex större städerna kunna inte heller rubba arbetarmajoriteten i första kammaren. Men även i vårt överhus kommer den borgerliga framryckningen att successivt reducera denna majoritet. Beräkningar rörande första kammaren äro dock ibland mycket osäkra, därför att olika kombinationer äro tänkbara och valet kan bero på lokala överenskommelser om röstlån eller kohandel. Då utgången vid flera förstakammarval dessutom kommer att hänga på en enda elektorsröst och elektorsförsamlingarnas sammansättning kan ändras genom poströsterna, är det för närvarande möjligt att blott ange den ungefärliga förskjutningen under de fyra år, som förstakammarval komma att företas på grundval av den nya sammansättningen av landstingen och stadsfullmäktigekorporationerna; som bekant är det endast halva första kammaren, som skall förnyas under en fyraårsperiod. Sannolikt torde socialdemokraterna under denna fyraårsperiod förlora 7 mandat, till bondeförbundet

och folkpartiet. Kommunisterna ha vinstehans i Göteborg. Högern kommer att förlora 3—5 mandat, likaledes till mellanpartierna. Mot fyraårsperiodens slut kommer bondeförbundet att bli det största av de borgerliga partierna i första kammaren, trots att partiet bland urväljarna har det minsta underlaget av de tre. Detta sammanhänger med att valsystemet i år i hög grad gynnat bondeförbundet, som ju har hela sin röststyrka koncentrerad till landsbygdsvalkretsarna, och i än högre grad missgynnat högern. (Partiställningen i första kammaren efter höstens förstakammarval är 26 höger, 21 bondeförbundare, 14 folkpartister, 86 socialdemokrater och 3 kommunister.) En total upplösning av första kammaren — något som i det aktuella läget endast kan ha ett teoretiskt intresse — skulle ge till resultat att socialdemokraterna och kommunisterna tillsammans skulle sjunka till något över 80 mandat (sannolikt 75—77 socialdemokrater och 6 kommunister), medan bondeförbundet och folkpartiet skulle erhålla c:a 25 mandat vardera och högern 17 à 18. Detta under förutsättning av kommunistiskt stöd åt socialdemokraterna. Utan detta stöd skulle socialdemokraterna tillskyndas ytterligare ett par förluster.

En blick på de olika partierna ger anledning till några reflexioner:

Sedan poströsterna räknats torde högern nå ungefär samma absoluta röstetal som vid 1944 års val, t. o. m. kanske något däröver. Den orättvisa mandatfördelningen, enligt vilken högern skulle förlora c:a 1/3 av mandaten i landsting eller de sex större städernas stadsfullmäktige, ger således en alldeles missvisande bild av högerns ställning efter valet. Men med hänsyn till det ökade valdeltagandet har högern förlorat även i år i jämförelse med andra partier och relativt gått ytterligare tillbaka. Mot bakgrunden av det senaste decenniets stagnation blir denna relativa förlust desto kännbarare för partiet. På den rena landsbygden har partiet hållit sig förhållandevis bäst och på åtskilliga håll till och med förbättrat sina positioner. De största motgångarna hänföra sig till städer och stadsliknande samhällen, där folkpartiet gjort sin starka framryckning. Stockholm erbjuder i detta hänseende ett för många städer typiskt exempel: med poströsterna torde högern där behålla sitt röstetal, medan folkpartiet presterat en röststegring på inemot 50 %. Det intressanta i förhållandet mellan högerpartiet och väljarna är att högern nu liksom 1944 enligt Gallupundersökningar låg vida bättre till under sommaren men successivt tappade anhängare ju närmare valdagen kom. Enligt

Gallupsiffrorna skulle högern på försommaren t. o. m. ha legat avsevärt över 1944 års röstsiffror. Detta tyder på en mycket stor labilitet bland väljarna, särskilt bland dem som anse sig tillhöra borgerligheten. Troligen har den hotande bankstrejken betytt ett avbräck för partiet. Den makt över de tveksamma, som folkpartiet vid bägge tillfällena skaffat sig i slutspurten, kan dock knappast förklaras på annat sätt än att den flerstädes mycket spridda folkpartipressen blivit starkt opinionsbildande, när dess väl dirigerade orkester spelat upp för fullt under valstridens kulmen.

Bondeförbundets ökning i röstetal torde sedan poströsterna inräknats begränsa sig till c:a 30,000. Andelen i väljarkåren är i det närmaste densamma som 1944, och röstökningen tycks huvudsakligen härröra från de nytillkomna årskullarna på landsbygden, bland vilka bondeförbundet genom SLU säkerligen har stark förankring. En viss ökning uti skogslänen i norra och mellersta Sverige kan troligen förklaras genom partiets agitation för skogstilldelning åt bönderna ur bolagsskogar. Här och var torde bondeförbundet dock ha naggats något i kanterna av folkpartiet och dess intensiva småbrukaragitation. Bondeförbundet tycks i år i högre grad än någonsin ha levt på personlig bearbetning och visningskampanjer utan några stora offentliga möten; dessutom har partiet utnyttjat vid röstvärvingen jordbrukarnas ekonomiska sammanslutningar vilka trots den opolitiska karaktären i många bondeförbundares ögon äro identiska med partiet. Bondeförbundets planer på att bli ett alla klasser omfattande landsbygdsparti ha inte gått i uppfyllelse vid årets val; knappast någonting antyder att partiet skulle ha lyckats vinna förtroende utanför jordbruksbefolkningens led. Av allt att döma befinner sig partiet, vilket måste räkna med en fortsatt folkavtappning inom jordbruket, ungefär vid sitt maximum. Vid 1936 års val hade partiet visserligen en något lägre röstsiffra — väljarkåren var då inte så stor som nu — men en större andel av väljarkåren (14,3 % då mot 13,8 % nu).

Folkpartiets framryckning var väntad men blev större än vad t. o. m. partiets strateger själva tydligen räknat med. För första gången sedan 1911 blev det borgerliga mellanpartiet det största bland de borgerliga. Olika faktorer ha betingat folkpartiets plötsliga expansion. Valstriden koncentrerades till för eller emot de 27 punkterna, och den nye ledaren, professor Ohlin, har för många — även i de kretsar som blott för några år sedan starkt mistrodde

honom, t. ex. vid valet till riksgäldsfullmäktigeordförande — framstått som hr Wigforss' och socialiseringens huvudmotståndare, trots att — bortsett från hr Ohlin och ett par adjutanter — högern ute på diskussionsmötena varit de avgjort aktivaste i denna upplysningskampanj. Genom agronom Waldemar Svensson i Ljungskile har partiet ganska fördomsfritt lagt fram ett småbrukarprogram, som tydligen samlat röster både från höger och vänster. De frireligiösa rörelserna och vissa nykterhetsorganisationer ha kommit att bli samma rekryteringshärddar åt partiet som fackföreningarna åt socialdemokraterna. Och partiet har slutligen den starkaste pressen, vilken numera fått en mycket större betydelse än tidigare vid opinionsbildningen särskilt sedan gränserna mellan högern och folkpartiet inte blivit lika starkt markerade som förut. Högern och bondeförbundet lämnade dessutom folkpartiet så gott som helt i fred, i det vällovlige syftet att inte försvaga den borgerliga fronten. Genom att spritförbuds- och försvarsfrågorna åtminstone för tillfället makats utanför partistriden ha många, som förut hyst motvilja mot att stödja partiet, känt sig dragna till detta mellanläger. På ett förunderligt sätt har det också lyckats professor Ohlin att hittills dölja eller överbygga de utomordentliga motsättningar i utrikes-, försvars-, nykterhets- och kulturfrågor, som detta parti inrymmer och som förr eller senare oundvikligen måste ge sig till känna. Där folkpartiet fått umbära stödet av en stark press, som exempelvis i Malmöhus län, ha framgångarna blivit ganska måttliga. Den betydelsefullaste insatsen ur allmänpolitisk synpunkt har folkpartiets ledare dock säkerligen gjort, när han jagat på socialdemokraternas marker, låt vara att bytet där inte torde vara av någon större omfattning.

Socialdemokraterna lågo enligt Gallup till en början ganska dåligt till, men en effektiv slutstöt av detta på resurser så mäktiga parti inskränkte till sist förlusterna. Socialdemokraterna äro nu överrepresenterade i bägge kamrarna och ha, som det synes definitivt, sjunkit tillbaka till att bli ett minoritetsparti. För statsministern, som under 1920-talet ständigt hånade minoritetsregerings-systemet, måste rollen som statsminister i en halvpermanentad vågmästareregering te sig litet besynnerlig. Men säkerligen kommer han att göra en dygd av vad han i nuvarande läge anser för en politisk nödvändighet. Av fruktan för kommunisterna torde han inte vilja reguljärt samarbeta med folkpartiet eller bondeförbundet, trots hr Pehrsson-Bramstorps oförtydbara sällskapssjuka. Och av hänsyn till de borgerliga lärar han inte inbjuda den alltmer

älskvärt salongsmässige hr Linderot och andra kommunister till regeringssamarbete. Kommunisternas ökade styrka har dock otvivelaktigt givit hrr Wigforss och Myrdal en stärkt position i regeringen. Personligen torde statsministern göra allt för att hindra realiserandet av tanken på en av socialdemokrater och kommunister hopfogad Wigforssministär. Med visshet komma svåra brytningar att uppstå inom det socialdemokratiska partiet mellan moderata och radikala element under de närmaste åren och sammanhållningen kommer att ställas på svåra prov.

Vad kommunisterna slutligen angår hade de uppenbarligen gjort sig räkning på en vida större triumf än som de nu tillkämpade sig. På valmöten och diskussioner hade de övermodigt tagit ut segern i förskott. Deras demokratiska nykostymering har med rätta miss-trots. Deras ökning av andelen i väljarkåren blev endast c:a 1 %, och i riksdagen kunna de inte nämnvärt stärka sin ställning. Sannolikt togo socialdemokraterna vinden ur deras segel, när de trots den uppenbara inflationsfaran rundhänt och oreserverat lovade löneökningar — det som mest intresserar människorna och det som främst betingade kommunisternas starka framryckning 1944 under det s. k. lönestoppet. Möjligt är dock att kommunisterna skulle ha nått ett högre röstetal, om valet denna gång gällt andra kam-maren; nu visste arbetarna säkerligen på många håll att kommu-nisterna i många kretsar voro utan varje chans till mandat, varför en röst på dem vore en bortkastad röst; i ett andrakammarval där- emot skulle kommunisterna i åtskilliga län ha kunnat vifta med utsikter till mandat. Genom att röstökningen blev så blygsam ha kommunisterna egentligen inte blivit starkare efter valet. Men potentiellt äro de fortfarande en makt. Och därför våga nog soci-aldemokraterna tills vidare inte utesluta dem ur sina ekvationer. Detta kommer att vara av utslagsgivande betydelse för de när-maste årens svenska politik.

*

Det avgörande för den närmaste framtiden blir väl knappast den större eller mindre förskjutningen den 15 september bland väljarna utan först och främst den ekonomiska utvecklingen. Det finns mycket som tyder på att det nuvarande lugnet blott är sken-bart. Arbetsmarknaden håller på att desorganiseras eller kaoti-seras till följd av arbetskraftsöverskottet. Penningvärdet är i up-penbar fara; apprecieringen blev inte den hävstång för prisstabili-seringen, som den tilltroddes bli. Lönerörelserna kunna utlösa

»amerikanska» konflikter, helst sedan man under den nuvarande socialdemokratiska regimen tycks vilja lösgöra staten såsom arbetsgivare från samverkan med övriga arbetsgivare och ge staten rollen av pacemaker i lönekampen. Det svensk-ryska handelsavtalet kommer att pressa det svenska näringslivet och vår arbetsmarknad till det yttersta. Och mitt under allt detta brottas staterna med det ena olösta explosiva utrikespolitiska tvisteämnet efter det andra, ideligen till förfång för ett förtroendefullt samarbete vid den trängande nödvändiga återuppbyggnaden och med ständiga risker för krigiska urladdningar.

Det skulle kunna tyckas självklart att det svenska folket i detta allvarliga läge slöt sig närmare samman, ungefär som när det under krigets tryck talades om »skuldra vid skuldra». Men stämningen just nu är en helt annan. En vädjan till samarbete och samförstånd betraktas nu inte bara som en harmonifantasts naivitet utan nästan som en förolämpning. Klasskampsandan har infekterat arbetarna i vidaste omfattning. »Striden» har blivit ett självändamål, något som man tror en demokrati endast blir stark av. Alla de bittra erfarenheterna från de stridsfyllda demokratiernas trångmål under mellankrigsåren ha totalt glömts bort. Inför denna starka våg av primitiv antikapitalism tyckas även de annars så realistiska fackföreningspamparna stå handfallna. Åtminstone utåt snarare underblåsa de än dämpa denna radikaliseringsprocess, vars främsta kännetecken är obenägenheten på socialdemokratiskt håll att säga något ont ord om kommunisterna trots dessas oavbrutna mullvadande.

Måhända äro dessa radikala sinnesstämningar blott ett efterkrigsfenomen, precis som revolutionsyran efter det första världskriget, vilken så småningom lade sig. Det är dock fara värt att dessa stämningar denna gång blivit så starka att de inte kunna tempereras. Särskilt synas de ha gripit de yngre arbetarna liksom vissa akademiska kretsar. Det socialdemokratiska ungdomsförbundet tycks åter vara på väg att driva en radikal särpolitik. Och denna gång kunna de socialdemokratiska ledarna inte hänvisa till avsaknaden av majoritet. Arbetarpartierna ha ännu så länge majoritet, och massorna kräva att majoritetsställningen skall utnyttjas. Dagens prognos kan inte bli någon annan än att vårt land av allt att döma går mot mycket bittra sociala strider. Det är inte längre socialpolitiken, som spaltar upp människorna i stridsgrupper, utan frågan om samhällsordningen och det ekonomiska livets struktur.

Vad kan borgerligheten prestera till motstånd? Visserligen är det inte blott tänkbart utan även troligt att åtskilliga arbetare och lägre tjänstemän vid en skärpning av klasskampen skola vägra i vändningarna och undandra socialdemokraterna eller kommunisterna sitt hittillsvarande stöd. Med denna utbrytning måste arbetarpartiernas ledare kalkylera. Men troligen kommer statsministern att såsom hittills gå stegvis fram, vädjande än till det ena än det andra av de borgerliga mellanpartierna om samförstånd, eventuellt med vissa förmåner främst åt jordbrukarklassen som bytesmedel. Den som hörde radiodebatten kunde inte undgå att mitt i all polemisk skärpa uppfånga tonfall både från hr Bramstorp och hr Ohlin, vilka tydde på önskan att hålla vägen öppen till uppgörelser. Givetvis kunna tidens nya problem fordra nya former för förhållandet mellan stat och näringsliv, och näringslivet har många uppgifter att lösa för att eliminera misstro och bana väg för en förtroendefullare samverkan mellan företagsledning och anställda. Förvisso äro de slutgiltiga formerna för näringslivets funktion ännu inte utgestaltade, om de någonsin bli det. Men — såsom statsministern riktigt anmärkte mot hr Ohlin i radiodebatten — hållas inte gränserna mellan tvångsdirigerat och fritt näringsliv absolut klara, måste den folkfrihet råka i fara, som enligt borgerlig livssyn står eller faller med att näringslivet får bibehålla sin fulla frihet. De närmaste åren få visa, om de borgerliga mellanpartierna stå rycken mot alla de frestelser, i vilka de durkdrivna socialdemokratiska ledarna komma att inleda dem. Det kan inte hjälpas, att radiodebatten snarare minskade än stärkte tilltron till mellanpartiernas hållfasthet både i princip och i handling. Redan höstriksdagen kan härutinnan bli upplysande.